

RECENZE

Tomášek Michal – Týč Vladimír – Petrlík David (ved. aut. kol.). Právo Evropské unie. 3. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2021, 512 s.

Ani 17 let poté, co Česká republika přistoupila do EU, se tomu, kdo chce získat ucelenější představu o právních aspektech procesu supranacionální evropské integrace, jejíž hlavní nositelkou EU je, na českém trhu rozhodně nenabízí přehršel titulů, ze kterých by tuto představu mohl získat.

Lze jistě namítnout, že takové tituly v češtině nejsou nutné, protože k dispozici je řada zahraničních učebnic a přehledů, a to v široké škále jazyků, jimiž se mluví nejen ve členských státech EU. Tyto učebnice a přehledy v některých případech vycházejí ve stále nových vydáních po celá desetiletí a těží tedy z bohaté a po dlouhou dobu sbírané zkušenosti. V případě titulů ze států, které mají na evropskou supranacionální integraci výrazný vliv (což není jen případ francouzsko-německého či nyní spíše německo-francouzského „motoru“, ale třeba i Itálie nebo států Beneluxu), lze navíc dodat i to, že význam pohledu, který nabízejí, je umocněn tím, že umožňuje proniknout do uvažování těch, kteří stojí v jádru supranacionálního integračního procesu. Proti spoléhání na zahraniční učebnice a přehledy v oblasti práva EU lze jistě vznášet to, že znalost jiných evropských jazyků není mezi našimi spoluobčany stále samozřejmostí. Na to lze ale reagovat argumentem, že úspěšné zahraniční tituly lze případně přeložit do češtiny a zpřístupnit je všem, kteří nedovedou nebo nechtějí číst v jiném jazyce než v češtině (to koneckonců v době přistoupení ČR do EU považoval za vhodné řešení sám recenzent, který tehdy spolupracoval na českém překladu 3. vydání *Le système juridique communautaire* od Denyse Simona, v té době jedné z nejvlivnějších francouzských učebnic komunitárního a unijního práva; ještě dříve, a to v roce 1998, byla vydána učebnice Arsèna Věrného a Manfreda A. Dausese *Evropské právo se zaměřením na rozhodovací praxi Evropského soudního dvora*, která výrazně čerpala z německých prací profesora Dausese; a už v roce 1994 vyšly *Základy práva evropských společenství*, které vycházely ze spolupráce mezi Lubošem Tichým, vedoucím tehdy nově ustavené katedry evropského práva na Právnické fakultě Karlovy univerzity, a Rainerem Arnoldem, v té době profesorem práva Evropských společenství na univerzitě v Řezně).

Přesto lze mít za to, že původní české učebnice práva EU smysl dávají.

Nejde přitom zdaleka jen o záležitost prestiže v situaci, kdy vlastní a původní učebnice práva EU mají dnes i ve Slovinsku, které má pětkrát méně obyvatel než ČR a které původně spoléhalo právě na zahraniční, a to zejména anglofonní, přehledy unijního práva (srov. TRSTENJAK, Verica – BRKAN, Maja. *Pravo EU: Ustavno, procesno in gospodarsko pravo EU*. Ljubljana, 2012). Nejde ale ani jen o záležitost navazování na domácí tradici (za zmínku stojí, že přehled právních problémů spojených s evropskou supranacionální integrací, jakkoli ovlivněný dobovou politickou situací, se v češtině objevil už v roce 1979, kdy profesor Pavel Kalenský v rámci studia „socialistické a kapitalistické hospodářské integrace“ vydal *Právní problémy západoevropských společenství*, navazující na jeho studie ze 60. let).

Původní učebnice práva EU v národním jazyce má totiž na první pohled význam také z hlediska kultivace domácí právní kultury. Tu obohacuje nejen terminologicky, koncepčně a argumentačně, ale často ji též konfrontuje s jevy, se kterými by se tato kultura setkala

až s časovým odstupem, čímž ji dopředu nutí k promyšlení způsobů, jak na tyto jevy reagovat (což je v důsledku relevantní nejen z právního pohledu). Neméně podstatné je to, že původní učebnice práva EU v národním jazyce představuje také způsob, jak formulovat, přesněji, jak přispět k formulaci národního postoje k právním, ale i politickým, ekonomickým a sociálním otázkám vyplývajícím z evropské integrace a jak současně kriticky posoudit způsob, jakým nadnárodní i národní orgány, ať už ty politické, nebo soudní, přistupují k tvorbě a uplatňování pravidel práva, které už dávno není pouhým „novým právním řádem mezinárodního práva“. To je něco, co žádný zahraniční titul, ať v původním znění, nebo v přeložené podobě, sám o sobě nedovede.

V pragmatické podobě je pak nutno podotknout i to, že o právní aspekty evropské integrace se ve skutečnosti nezajímají jen právníci nebo akademici zabývající se evropskými studii, ale i široký okruh jiných osob, jejichž profesního života se právo EU dotýká. Patří mezi ně obchodníci ze společností, které exportují přes hranice, managementy zdravotnických zařízení, která poskytují zdravotní péči osobám z jiných členských států EU, nebo úředníci obcí nebo veřejných podniků, kteří zadávají veřejné zakázky nebo rozhodují o žádostech o prominutí dlužného nájemného, tedy o potencionálních státních podporách. Očekávat, že tato skupina zájemců o právo evropské integrace, která je ve skutečnosti mnohem početnější než skupina zájemců z řad právníků nebo badatelů v oblasti evropských studií, bude při řešení právních otázek vyplývajících z práva EU masivně využívat zahraniční učebnice a přehledy, by bylo jen málo realistické (čímž nemá být na druhé straně řečeno, že takové případy neexistují).

Za těchto okolností se událostí, kterou nelze dost dobře přehlédnout, stává vydání každé nové původní české učebnice unijního práva a vlastně i každé nové vydání už existujících českých učebnic unijního práva. To platí i o učebnici, která pod jednoduchým, avšak věcným názvem *Právo Evropské unie* vyšla na jaře letošního roku v pražském nakladatelství Leges, a to už ve třetím, aktualizovaném vydání. Tato učebnice je ve třetím vydání výsledkem společné práce rozsáhlého autorského kolektivu, v jehož čele stanul *Michal Tomášek*, profesor a proděkan Právnické fakulty Univerzity Karlovy a nově též místopředseda Vědecké rady Akademie věd, dále *Vladimír Týč*, profesor na Právnické fakultě Masarykovy univerzity, a nakonec *David Petrlík*, dlouholetý referendář na Soudním dvoře EU a čerstvě jmenovaný soudce Tribunálu EU. Jádro uvedeného autorského kolektivu tvoří interní a externí pracovníci kateder evropského práva obou našich nejstarších právnických fakult. Mezi nimi nechybí *Jiří Malenovský*, profesor na Právnické fakultě Masarykovy univerzity a dlouholetý soudce Soudního dvora EU, *Irena Pelikánová*, profesorka na Právnické fakultě Univerzity Karlovy a rovněž bývalá dlouholetá soudkyně Tribunálu EU (původně Soudu prvního stupně EU), ale také *Lenka Pítrová*, docentka na Právnické fakultě Univerzity Karlovy, která se opakovaně podílela na vyjednávání revizí zakládacích smluv, které vyústily v Lisabonskou smlouvu, nebo *Martin Smolek*, náměstek ministra zahraničních věcí a vládní zmocněnec pro zastupování ČR před Soudním dvorem EU a Soudním dvorem Evropského sdružení volného obchodu.

To, že o přípravu učebnice, která má na první pohled ambici být jednou ze základních prací, odkud se v českém prostředí čerpají základní poznatky o právu EU, se podělil velký kolektiv autorů, z nichž mnozí mají přímou zkušenost z orgánů, ve kterých se právo EU tvoří nebo kde se usměrňuje jeho výklad, má své dobré důvody.

Ne že by v současnosti neexistovaly učebnice práva EU, jejichž autorem je jen malý okruh autorů, nebo dokonce autor jediný. Při pohledu na produkci ve státech, které, jak bylo uvedeno výše, udávají evropské integraci tón, by se mohlo na první pohled dokonce

zdát, že za učebnicemi práva EU nadále stojí spíše jednotlivci či menší kolektivy než kolektivy velké (ze současné anglofonní produkce, která s ohledem na vystoupení Spojeného království z EU ale pozbývá oficiální přímý vztah k EU, srov. např. CRAIG, Paul – DE BÚRCA, Gráinne. *EU Law: Text, Cases, and Materials*. 7. vydání. Oxford – New York, 2020, nebo CHALMERS, Damian – DAVIES, Gareth – MONTE, Giorgio. *European Union Law: Text and Materials*. 4. vydání. Cambridge, 2019; ze současné francouzské produkce srov. např. BLANQUET, Marc. *Droit général de l'Union européenne*. 11. vydání. Paris, 2018, nebo JACQUÉ, Jean Paul. *Droit institutionnel de l'Union européenne*. 9. vydání. Paris, 2018; ze současné německé produkce srov. např. HERDEGEN, Matthias. *Europarecht*. 22. vydání. München, 2020, nebo STREINZ, Rudolf *Europarecht*. 11. vydání. Heidelberg, 2019; ze současné italské produkce srov. např. Adam, Roberto – Tizzano, Antonio. *Manuale di diritto dell'Unione europea*. 3. vydání. Torino, 2020). Píší-li učebnice unijního práva malé kolektivy nebo dokonce jednotlivci, bývá předností takových učebnic, že jejich texty jsou soudržné nejen co do stylu a hloubky zpracování, ale též co do ideových východisek, ze kterých právo EU vykládají. Na druhé straně vzhledem k tomu, jak širokého okruhu otázek se nyní právo EU dotýká (což je přímý důsledek více či méně prudké expanze práva EU do stále nových oblastí, k němuž dochází jak přímo cestou změn zakládacích smluv, tak nepřímo kreativním nalézáním práva ze strany Soudního dvora EU nebo užíváním rozmanitých metod tzv. soft-governance), pokrýt právo EU jako celek, a to navíc tak, aby byl výsledek přesvědčivý, je každopádně pro jednotlivce nebo malý kolektiv stále náročnější (jakkoli se to stále děje, jak názorně dokazuje třeba také příklad profesorky *Marianne Dony*, jejíž *Droit de l'Union européenne*. 7. vydání. Bruxelles, 2018, dokáže velmi přehledně v kapesním formátu pokrýt právo EU v celém jeho rozsahu a se zřetelem k jeho dynamickým proměnám). Tam, kde je smyslem učebnice podat přehled o právu EU jako celku, tedy jak o institucionálním (dávno rozvětveném do mnoha linií sahajících od práva evropských institucí a evropského správního práva přes pravidla řízení před Soudním dvorem EU až po právo vnějších vztahů EU), tak materiálním právu EU (sahajícím od vnitřního trhu přes regulaci léčivých přípravků až po harmonizaci trestního práva), nastupují dnes proto stále nápadněji větší nebo dokonce velké kolektivy (dokládá to třeba vývoj nizozemských učebnic, a to už třeba klasické a do angličtiny opakovaně překládané klasické učebnice *Paula J. G. Kapteyna* a *Pietera VerLoren van Themaat*, do které postupně přispívali i další autoři; relativně velký autorský kolektiv stojí i za současnou učebnicí zpracovanou pod vedením *Pietera J. Kuijpera* a dalších, která je dostupná v angličtině pod názvem *The Law of the European Union*. 5. vydání. Deventer, 2018).

Píše-li se učebnice práva EU ve státě, v němž není pravděpodobné, že by v něm vedle sebe ve stejnou chvíli kolovalo zrovna velké množství učebnic unijního práva, které by podávaly aktualizovaný přehled o institucionálním i materiálním právu EU, je proto nepochybně uvážené, pokud je k přípravě takové učebnice přizván velký a zkušený kolektiv, jako se to stalo právě u recenzované učebnice, respektive u jejího třetího vydání. Autorská rozmanitost vytváří předpoklady jak k tomu, aby učebnice dokázala představit jednotlivé právní otázky v jejich širším kontextu, tak k tomu, aby předkládané závěry odrážely nejnovější právní stav. Na druhé straně je pravda, že autorská rozmanitost klade zvýšené požadavky na vedoucí autorského kolektivu, kteří musí nejen sjednocovat vyjadřovací styl různých autorů, ale také dbát o to, aby autoři zpracovávali „svá“ témata ve srovnatelném rozsahu. V případě recenzované učebnice, respektive jejího třetího vydání však platí, že vedoucím autorského kolektivu se tuto srovnatelnost podařilo zajistit, což si z jejich strany jistě vyžádalo nemalé úsilí.

Co je neméně důležité, autorský kolektiv se podle recenzenta dokázal vypořádat i s tím, jak učebnici pojmout z hlediska jejího záběru v situaci, kdy nadále platí, že síla EU se v prvním plánu opírá o tisíce či přesněji desítky tisíc stran textů závazných i nezávazných právních aktů, desítky tisíc soudních rozhodnutí a úctyhodný počet mezinárodních smluv a aktů, které sahají od zavádění mezinárodních sankcí až po schvalování chemických látek a jejich uvádění na trh. Jak už bylo zmíněno výše, kdokoli, kdo chce dnes psát o právu EU v žánru učebnice nebo přehledu, se za těchto okolností bezprostředně ocitá před nesnadným dilematem, čemu všemu v učebnici věnovat pozornost a do jaké hloubky v rozboru jednotlivých problémů jít. Na jedné straně musí přitom pamatovat na to, že, budeme-li parafrázovat *Petrarku*, knihy by neměly čtenáře dovádět k šílenství. To se přitom může v oblasti práva EU stát poměrně hravě, přičemž toto šílenství nebude rozhodně pramenit jen z toho, že výsledný text může bez velké nadsázky vážit několik kilogramů, a to zejména bude-li k tisku použit papír s vyšší gramáží. Na druhé straně však nelze zapomínat ani na to, že učebnice by se neměla stát „symfonií, ve které na osm povedených taktů připadá půl hodiny banality“, jak říkával *Glenn Gould*.

Jde-li o autory recenzované knihy, ti se za této situace rozhodli jít cestou, kterou by recenzent neváhal označit jako „vyvážený mix“ mezi tématy náležejícími do institucionálního práva EU na straně jedné a tématy náležejícími do materiálního práva na straně druhé. Předností tohoto přístupu je, že umožňuje poskytnout relativně ucelený pohled na právo EU, přesněji nabízí vhled do převážné většiny základních otázek, které existence a působení práva EU v institucionální i materiální rovině přinášejí, aniž by přitom výsledný výklad v duchu známé voltairovské zásady nudil tím, že se o zkoumané věci řekne vše, nebo by měl za následek čtenářovo „rozmazané vidění“. To se v situaci, kdy účelem knihy je být učebnicí, která poskytuje základní orientaci těm, kteří se chtějí s právem EU a uvažováním o něm seznámit nebo si chtějí osvětlit základní aspekty právních problémů, které jsou s právem EU spojeny a na které narážejí, jeví jako krok, který je velmi dobře odůvodněný. Zvolený přístup současně recenzovanou učebnicí v širším evropském srovnání poměrně jasně řadí do jedné ze standardních „rodin“ učebnic a přehledů unijního práva (výklad kombinující témata z institucionálního a materiálního práva EU v rámci jednoho učebního textu je typický zejména pro učebnice práva EU v anglofonní a germanofonní oblasti).

V souladu s přístupem „vyváženého mixu“ je recenzovaná učebnice, respektive její třetí vydání koncipováno do dvou velkých částí, které se dále rozpadají na pět hlav a 19 kapitol.

První část, označená jako *Obecná část*, seznamuje s tématy spadajícími do rámce institucionálního nebo též obecného práva EU. Stejně jako tomu bývá v zahraničních učebnicích, je tato část i v recenzované učebnici uvozena přehledem vývoje evropské supranacionální integrace a jeho hlavních etap. Význam takového přehledu je podstatně větší, než se může na první pohled zdát, protože důvody, proč se EU, vypůjčíme-li si od *Samuela Pufendorfa* (který tak v prvním vydání svého *De statu imperii germanici* z roku 1667 charakterizoval Svatou říši římskou, jak existovala po vestfálských mírových smlouvách), nezřídka jeví jako „jakási nepravidelná obluda“, která uniká z obvyklých měřítek nejen právní a politické vědy, ale především praktického způsobu vládnutí a tvorby politik, leží ve zvláštních okolnostech, vzletných vizích i nesnadno domlouvaných kompromisech, za kterých evropská integrace v 50. letech začala a za kterých dodnes pokračuje. Právě ty jsou příčinou toho, proč institucionální a právní systém EU kombinuje prvky mezinárodního a federálního práva, aniž by beze zbytku zůstal jedním nebo se stal druhým, jak na to recenzovaná učebnice hned z kraje důvodně poukazuje (což zájemců o právo EU ve

skutečnosti ušetří mnoho námahy, kterou musejí jinak vynaložit v případech, kdy je na tuto okolnost nikdo dost jasně neupozorní hned na začátku). Na uvedený historicko-politický přehled navazuje rozbor právní povahy práva EU a jeho vztahu k mezinárodnímu právu veřejnému na straně jedné a právním řádům členských států na straně druhé, což s sebou nese i představení a vysvětlení všech hlavních prvků, na nichž je budováno působení práva EU ve členských státech, tedy přímé použitelnosti, přímého účinku, aplikační přednosti i nepřímého účinku práva EU (se zohledněním toho, jak k těmto prvkům přistupuje ČR a její orgány), a dále výklad o složitém systému pramenů, na kterých právo EU stojí, včetně vnějšího práva. Poté následují kapitoly, které pojednávají o právní povaze samotné EU a jejím trvání, o podmínkách, právech a povinnostech, které jsou spojeny s členstvím v ní, o dělbě pravomocí v EU, o institucionálním systému EU a na závěr o normotvorbě v EU, za čímž se ukrývá zejména výklad o procesu revizí zakládacích smluv EU a dále o legislativním procesu EU (a to včetně vnitrostátních souvislostí těchto procesů).

Druhá část, nadepsaná jako *Zvláštní část*, je členěna do dvou oddílů.

První oddíl, označený jako *Hmotné právo*, je věnován materiálnímu právu EU, přesněji řečeno, vybraným odvětvím tohoto práva. Mezi nimi figurují předně ta odvětví, která souvisejí s „ekonomickou ústavou“ EU, tedy vnitřním trhem EU a volnými pohyby, na kterých je vnitřní trh založen, a dále právem hospodářské soutěže *lato sensu* (tedy včetně práva státních podpor a pravidel dopadajících na veřejné podniky a podniky se zvláštními nebo výlučnými právy). Na rozdíl od toho, co se nezdá děje zejména v anglofonních učebnicích (kde to je ale logické s ohledem na rezervovaný postoj, který v době členství v EU zaujímal Spojené království), ale recenzovaná učebnice neopomíjí ani pravidla vztahující se k hospodářské a měnové unii, která byla po poslední finanční krizi rozvinuta natolik, že svým významem nápadně přesahuje horizont koordinace hospodářských politik a prosazování fiskální stability v členských státech. Co je neméně důležité, zařazena je i kapitola o společné obchodní politice, jejíž pravidla určují, za jakých podmínek probíhá obchod mezi členskými státy na straně jedné a třetími státy neboli zbývajícím světem na straně druhé, což z této politiky činí jednu z nejdůležitějších, které EU definuje. Stručně, avšak zřetelně jsou představeny také základní prvky unijní politiky ochrany spotřebitele, zmíněna je daňová harmonizace a spolupráce v daňových věcech a prezentována jsou i elementární pravidla zadávání veřejných zakázek. Protože však právo EU už dávno není projektem, který by měl jen ekonomický rozměr, pojednávají další kapitoly prvního oddílu *Zvláštní části* navíc i o „právních vztazích s občanským prvkem“, v jejichž rámci je představen koncept občanství EU, systém ochrany základních práv v EU a poté jsou představeny i hlavní linie unijních politik v oblasti nazývané poněkud orwellovsky jako „prostor svobody, bezpečnosti a práva“ a zahrnující mj. společná pravidla pro kontrolu hranic, azyl a imigraci, pro spolupráci v civilních věcech a pro spolupráci v trestních věcech, kde je EU i díky změnám vneseným v Lisabonu nyní velmi podstatným hráčem, jak to jasně ukázaly události posledních pěti let.

Druhý oddíl *Zvláštní části*, nadepsaný *Unijní soudnictví*, jímž se učebnice uzavírá, nakonec pojednává o systému unijního soudnictví. Ten, jak je důležité studentům a všem zájemcům o právo EU zdůrazňovat (což učebnice také činí), staví nejen na unijních soudech *stricto sensu*, tedy soudních orgánech zahrnutých pod pojem Soudní dvůr EU, ale také na soudech a soudních orgánech členských států, a to pod přímým vlivem principů, na kterých je budován vztah mezi právem EU a právem členských států. S tímto vědomím druhý oddíl posléze představuje jednotlivé typy řízení, ve kterých rozhoduje Soudní dvůr EU, a dále plasticky popisuje obecná pravidla řízení před oběma soudy, které nyní Soudní dvůr EU tvoří, tedy před Soudním dvorem a Tribunálem EU.

Jak je patrné, recenzovaná učebnice tak ve svém třetím vydání na první pohled obsahuje podstatně více než jen osm pozoruhodných taktů, jak před tím kdysi varoval *Glenn Gould*. To je dáno nejen tím, že nabízí výklad o institucionálním a materiálním právu EU současně, ale také tím, že se snaží poměrně důsledně zohlednit nejnovější právní stav, a ještě více tím, že výklad se snaží v maximální míře zhustit tak, aby byl obsažný, avšak nikoli přetížený. S tím souvisí i převážně střídavý styl, kterým je většina kapitol psána, což přispívá k tomu, že výklad se celkově udrží v rozmezí necelých pěti set stran formátu A5. To garantuje, že učebnice zájemci o právo EU zprostředkuje vhléd do tohoto právního řádu, aniž by jej odradila, což se může stát u nadmíru objemných učebních textů. V širším srovnání pak recenzovaná učebnice obsahuje kapitoly, jejichž informační hodnota pro českého čtenáře je zvláště vysoká, což platí na příklad o oddílu věnovaném řízení před Soudním dvorem EU nebo o kapitolách pojednávajících o unijním legislativním procesu, které vycházejí z nejnovějšího právního stavu (ne že by texty k těmto tématům nebyly v češtině vůbec dostupné, existují na příklad vynikající monografie k řízení o předběžné otázce, ať už od *Michala Bobka* a *Jana Komárka* nebo *Václava Stehlíka*, ale vzhledem k dynamickému vývoji unijního práva jakékoli texty v této oblasti z podstaty věci zastarávají). Předností recenzované učebnice je dále i pomocný aparát, který není v české produkci vždy samozřejmý a který zahrnuje nejen přehled další odborné literatury, ale také přehled použitých právních aktů a citovaných rozhodnutí Soudního dvora EU.

Pravda na druhé straně je, že tak, jako je tomu v případě jakékoli jiné učebnice, jsou věci, které by bylo možné pojmout jinak nebo které by čtenář chtěl vidět jinak.

Zůstaneme-li ve formální rovině, rychlé orientaci v textu by napomohlo, pokud by byly stylem písma v textu odlišeny základní a rozšiřující informace. Je sice pravda, že taková věc může čtenáře svádět k jisté povrchnosti, avšak v době, která nejen chvátá, ale která trpí i informační inflací, k tomu jsou pádné důvody. Vzhledem k tomu, že smyslem učebnic je také probudit zájem o další studium, nebylo by patrně od věci ani to, kdyby byl přehled odborné literatury, která se přímo vztahuje k rozebíraným tématům, zařazen za každou kapitolu. Tento přehled literatury by mohl být také prohlouben, což platí zejména o kapitolách věnovaných materiálnímu právu EU. Například, pokud učebnice představuje pouze základní prvky unijní regulace poskytování státních podpor, lze s úspěchem odkázat nejen na další české tituly k tématu, z nichž některé mají i monografickou povahu, ale zejména na objemnou literaturu zahraniční tvořenou jak monografiemi, tak časopiseckými a jinými statěmi. Dále, ač smyslem učebnice je podat přehledný výklad o právu EU, který se neutápí v přemíře citací ze sekundárního práva a kazuistik, jak se to leckdy děje jinde, přesto by na některých místech dávalo smysl rozšířit i odkazy na právní akty EU a judikaturu (například, pokud se na s. 74 upozorňuje na judikaturu, která v oblasti rovného zacházení poněkud prolomuje principiální vyloučení horizontálního účinku u směrnice, bylo by vhodné citovat i některé novější judikáty typu C-555/07, *Kücükdeveci* nebo C-441/14, *Dansk Industri*; podobně pokud se na s. 332–333 zmiňují politická práva plynoucí z konceptu občanství EU, bylo by vhodné výslovně odkázat na směrnice 93/109/ES a 94/80/ES). Konečně, u základních pojmů unijního práva by dávalo smysl uvádět i jejich cizojazyčné verze. Ne že by k uvádění těchto cizojazyčných ekvivalentů v učebnici nedocházelo, mohlo by se tak ale dít soustavně už proto, že kontakt s právem EU s sebou nese nutnost pracovat s různými jazykovými verzemi unijního práva (navíc i dnes existují judikáty Soudního dvora EU nebo dokumenty politických orgánů EU, které nejsou přeloženy do češtiny).

V rovině věcné si lze zase položit otázku, zda by některé kapitoly neměly být v učebnici přece jen zařazené poněkud jinak, než jak tomu je. Může například překvapit, že výklad o vztahu práva EU a práva členských států předchází výkladu o pramenech práva EU, což

může znamenat, že zájemce slyší o přímém a nepřímém účinku směrnic ve chvíli, kdy ještě neví, jak je směrnice vlastně právně definována. Stejně tak vzhledem k průřezovému významu ochrany základních práv bývají příslušné kapitoly zpravidla řazeny do výkladu o institucionálním, respektive obecném právu EU, a nikoli do výkladu o právu materiálním, jako je tomu v recenzované učebnici. Určité úvahy se vnučují i při čtení jednotlivých kapitol, což je ale nutně dáno i tím, že očekávání a důrazy autorů a čtenářů se mohou různit. Pokud na příklad vývoj v EU vedl v posledních letech ke zvýšenému akcentu na vládu zákona a jeho definování, zasloužilo by si to hlubší rozbor už proto, že se s tím otevřela debata o společném jádru evropských hodnot a o tom, zda, jak a kým mají být tyto hodnoty ve vztahu ke členským státům prosazovány (srov. s. 125–126). Podobně pokud učebnice popisuje pravomoci EU a jejich klasifikaci (s. 150–151), bylo by patrně vhodné upozornit, že ač lisabonský „katalog“ podáváme jako pokus o vyjasnění dělby pravomocí v EU, existují situace, které ze základní klasifikace (výlučné, sdílené a podpůrné pravomoci) vybočují (například koexistence sdílených a podpůrných pravomocí EU v oblasti veřejného zdraví, existence paralelních pravomocí EU a členských států v oblasti výzkumu a technologického rozvoje nebo výlučná pravomoc orgánů EU upravovat v mezích zakládacích smluv své vnitřní poměry a vztahy). A do třetice, pokud je v učebnici představována unijní regulace státních podpor (s. 299–302), bylo by vhodné výslovně zmínit koncept státních podpor *de minimis* nebo hlavní pravidla týkající se poskytování státních podpor podnikům podílejícím se na poskytování služeb obecného hospodářského zájmu.

Tyto skutečnosti ale nic nemění na tom, že recenzovaná učebnice ve svém třetím vydání na českém trhu rozhodně nezapadne, což má řadu důvodů. Kdyby měly být uvedeny alespoň tři, pak předně platí, že tři dosavadní vydání učebnice svědčí o tom, že je autory pojímána jako „živý organismus“, který se vyvíjí a který se s každým novým vydáním posouvá na kvalitativně vyšší úroveň. Zadruhé, nesporná přednost recenzované učebnice i v jejím třetím vydání spočívá v tom, že na relativně malém prostoru je s to úspornou formou podat velké množství informací o současném stavu práva EU a o tom, jak s ním s přihlédnutím k českému kontextu pracovat. Zatřetí, zejména na rozdíl od zahraničních učebnic z některých vzdálenějších států EU a dnes i států nacházejících se mimo EU, odpovídá její výklad zvyklostem středoevropského prostředí a jeho právní kultuře. To z recenzované učebnice činí ve výsledku text, který lze s úspěchem nabídnout všem zájemcům o právní aspekty evropské integrace bez ohledu na jejich studijní nebo profesní zázemí. Jinak řečeno, základní poznatky o právu EU z ní mohou s úspěchem čerpat nejen studenti českých právnických fakult a čeští právníci, pro jejichž většinu je právo EU, nutno přiznat, nadále jevem, jehož existenci vnímají, avšak nepředstavuje pro ně předmět hlubšího zájmu nebo dokonce specializace, ale také mimořádně široký okruh zájemců z jiných oborů, a to jak těch, kteří se orientují na teorii, tak těch, kteří jsou orientováni prakticky. To může recenzent potvrdit z vlastní zkušenosti, když mezi jeho studenty z řad studentů mezinárodních vztahů a politikologie, ale také z veřejné správy představovala recenzovaná učebnice ve svých dřívějších vydáních ve skutečnosti jeden z nemnoha titulů, ze kterého byli studenti ochotni právo EU studovat a jehož jazyk a optiku byli ochotni akceptovat. To není ve světle toho, co bylo uvedeno výše, žádná náhoda a je proto víc než jisté, že i třetí vydání učebnice bude české studenty a zájemce o právo EU oslovovat i nadále.

Jan Malíř*

* JUDr. Jan Malíř, Ph.D., Ústav státu a práva AV ČR, v. v. i. E-mail: jan.malir@ilaw.cas.cz, <https://orcid.org/0000-0001-9861-4876>. Recenze vznikla s podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Ústavu státu a práva AV ČR, v. v. i., RVO: 68378122.